

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Вступ. Формування конкурентних умов діяльності суб'єктів господарювання на землі не можливе без раціонального використання й охорони земельних ресурсів. Разом з тим, цю проблему не можна розв'язати як силовими методами, так і односторонніми намаганнями землевласників та землекористувачів. Стратегічний напрям підвищення рівня ресурсно-екологічної безпеки ґрунту, головного фактора життєдіяльності нинішнього й наступних поколінь полягає у радикальній перебудові взаємовідносин між людиною і земельними ресурсами. До вирішення окресленої проблематики необхідно залучити землевпорядників, економістів, політиків, фахівців різних галузей промисловості та аграрного виробництва, діяльність яких пов'язана з використанням земельних ресурсів.

Осмислення складності вищезазначеної проблеми вимагає переходу на інноваційну модель розвитку землекористування, яка враховує особливості функціонування суспільства та закономірності процесів використання земельних ресурсів.

Перехід до інноваційного розвитку землекористування потребує тривалого часу та відповідних методологічних розробок, нормативно-правового та інформаційного, організаційного забезпечення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переорієнтація на інноваційний вектор розвитку землекористування окреслилася в останні роки незалежності країни. Це яскраво простежується у наукових публікаціях вітчизняних вчених: В.В. Горлачука, Д.С. Добряка, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Л.Я. Новаковського, А.Я. Сохничя, Ю.І. Стадницького, В.М. Трегобчука, А.М. Третяка, Ю.Ю. Туниці, П.П. Руснака.

Але зважаючи на значну кількість праць цих авторів, і досі залишається багато не розв'язаних проблем, які б розкривали теоретико-методологічні аспекти інноваційного землекористування, не визначено загально визначеного підходу щодо його розвитку. Тому саме цій проблемі присвячена дана стаття, метою якої є узагальнення та поглиблення теоретичних аспектів інноваційного розвитку землекористування.

Обговорення проблеми. Дослідження концептуальних підходів [2; 4; 6; 8] побудови моделі інноваційного розвитку землекористування дозволило зробити попередній висновок: розвиток вітчизняного землекористування на основі «антропогенної» технології зайшов у тупік. Так званий прогрес реально виявився регресом. Через діяльність землевласників та землекористувачів, яка носить руйнівний характер використання ґрунтового покриву як біокосного природно-історичного тіла.

Така ситуація є несумісною з концепцією раціонального використання і охорони земельних ресурсів. При цьому, декларації щодо раціонального використання й охорони земель залишаються звичайним гаслом, оскільки землевласники та землекористувачі чинять опір впровадженню «екологічних» законів у процес використання землі, посиляючись на зростаючі витрати на виробництво продукції. Споживацьке ставлення до земельних ресурсів породило нові орієнтири, які можна визначити висловом «прибуток». Сформувавши споживацьку філософію в землекористуванні, яка стала джерелом усіх його екологічних, економічних та соціальних негараздів. Тому виникає необхідність переходу до екоцентризму, при якому забезпечується екологічна відповідальність, спрямована не на боротьбу із руйнуванням, а його недопущення.

При дослідженні шляхів вирішення проблем формування екологічної відповідальності в країнах світу цінним, на нашу думку, виявився досвід Голландії [10], суть якого полягає в наступному. Інтенсивне квітникарство в країні спричинило забруднення ґрунту та підземних вод пестицидами, гербіцидами та добривами. Відповідним заходом країни було запровадження жорстких нормативів, які дозволили

одночасно вирішити екологічні та економічні проблеми шляхом запровадження замкнутого виробничого циклу. Наприклад, у найсучасніших теплицях Голландії квіти вирощуються не в ґрунті, а на зволоженій шлаковаті, що знижує ризик ураження рослини грибковими захворюваннями та скорочує потребу в добривах і пестицидах. Вода ж використовується багаторазово, оскільки замкнутий цикл виробництва підтримує її постійну циркуляцію. До того ж ця система дозволяє створити добрі умови для вирощування квітів, що підвищує їх товарну якість. Вартість доставки істотно знизилася, оскільки квіти вирощуються на спеціальних піддонах. У результаті цього не тільки зменшився шкідливий вплив на ґрунт, але й витрати на виробництво й реалізацію продукції, поліпшується якість товару, підвищується конкурентоспроможність у глобальному масштабі.

Результати, отримані у квітникарстві Голландії, свідчать, що в країні створено ефективну систему впровадження інновацій у сферу землекористування, науково-технічного та виробничого забезпечення. Таку систему, згідно з вітчизняною термінологією, можна визначити як модель інноваційного розвитку. Саме вона дозволила змінити філософію землекористування голландців, використовуючи нові методологічні принципи наукового пізнання на основі гармонійного розвитку природи і суспільства.

Дослідження сутності інноваційного розвитку дозволяє зробити висновок про те, що він є філософією і мистецтвом стратегічного розвитку землекористування, який відкидає руйнівний характер використання земельних ресурсів та забезпечує підкорення людини законам біосфери, яка, за словами В.І. Вернадського, перетвориться в ноосферу, де розум людини буде знаходитися в гармонійній єдності «людина-природа».

Передумовами інноваційного вектора розвитку землекористування є глибокі зміни самої суті вітчизняного землекористування: створено нову систему земельних відносин на основі приватної власності на землю, збільшилася кількість землекористувачів та землевласників, формується інфраструктура ринку землі й іпотечного кредитування, змінилися умови праці, виникла потреба переходу від звичної статичної та динамічної конкуренції, а відповідно й виникла потреба у використанні нестандартних рішень, які, у свою чергу, вимагають високого рівня не стільки традиційного інтелекту, скільки творчості, креативності землевласників та землекористувачів.

Формуючи умови розвитку інноваційного землекористування необхідно враховувати міжнародні стандарти інновацій, прийняті в Осло в 1992 р., що одержали назву «Керівництво Осло». При цьому міжнародні стандарти інновацій слід розуміти як рекомендації міжнародних організацій в області статистики науки й інновацій, що забезпечують їхній системний опис в умовах ринкової економіки. Відповідно до цих стандартів, інновацій – кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, використаного в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

На сучасному етапі розвитку науки визначення сутності терміна «інновації» [1] має п'ять основних підходів: об'єктивний; процесний; об'єктивно-утилітарний, провесно-фінансовий.

Сутність об'єктивного підходу полягає в тому, що інновація виступає як об'єкт, результат науково-технічного прогресу: нова техніка, технології. При цьому розрізняють базисні інновації, які є основою формування нових поколінь і напрямків техніки тощо та псевдо інновації, спрямовані на часткове поліпшення застарілих поколінь техніки і технологій.

У рамках процесного підходу під інновацією розуміється комплексний процес, що включає розробку, впровадження у виробництво нових споживчих цінностей товарів, техніки, технології, організаційних форм і т.д.

Об'єктивно-утилітарний підхід характеризується двома основними моментами. По-перше, під інновацією розуміється нова споживча вартість, заснована на досягненнях науки і техніки. По-друге, акцент робиться на утилітарній стороні нововведення – здатності задовольнити суспільні потреби з більшим корисним ефектом.

У рамках процесно-фінансового підходу під інновацією розуміється процес інвестицій у новації, вкладення коштів у розробку нових техніки та технології, наукові дослідження.

Ретельний теоретичний аналіз всієї сукупності підходів до визначення сутності терміна «інновація» показав, що вони мають певні недоліки, а саме: не розкривають економічної сутності інновації, відсутні чіткі критерії визначення інновацій з позицій її економічних результатів. Внаслідок цього виникає ситуація, коли будь-яке нововведення можна трактувати як інновацію. Для більш глибокого розкриття поняття «інновація» варто використати системний підхід. На основі аналізу сутності поняття «інновація» [2; 3; 4; 9] нами зроблено узагальнююче його визначення для використання в термінологічному апараті економіки землекористування, а саме: інновація – це впроваджена в практику новація, при використанні якої в процесі використання землі з'являється кінцевий результат у вигляді суспільно корисного блага з обов'язковою умовою раціонального використання й охорони земель.

У цьому зв'язку можна окреслити специфічні ознаки інновацій у землекористуванні:

- вони завжди пов'язані із практичним використанням оригінальних рішень у процесі використання землі;
- конкретна еколого-економічна і соціальна вигода не тільки для землевласників та землекористувачів, але і споживачів їх сільськогосподарської продукції та ін.;
- зміст інновацій становлять якісні зміни процесу використання землі.

Отже, інновації в землекористуванні стають головною «дієвою силою» теоретичних сценаріїв і практичної реалізації земельної реформи, сучасної науково-технічної революції в землекористуванні, відтісняючи інвестиції, які панують багато років у даній сфері як головний фактор економічного росту.

Тому подальший розвиток земельної політики необхідно планувати відповідно до стратегії інноваційного розвитку, яка включає: збільшення внеску науки і техніки в розвиток економіки землекористування; забезпечення прогресивних перетворень у сфері матеріального виробництва; підвищення конкурентоздатності сільськогосподарської продукції на світовому ринку; зміцнення екологічної безпеки землекористування; збереження й розвиток сформованих наукових шкіл тощо.

При вирішенні завдань формування інноваційно орієнтованого землекористування необхідно сформулювати основні принципи інноваційної політики в інноваційній діяльності: правова охорона інтелектуальної власності; інтеграція наукової, науково-технічної діяльності в практичну діяльність землевласників та землекористувачів; підтримка конкуренції в сферах земельної науки і техніки; концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках наукового розвитку землекористування; стимулювання ділової активності в науковій, науково-технічній та інноваційній діяльності; розвиток міжнародного наукового співробітництва.

Для формування умов інноваційно орієнтованого землекористування необхідно відкоригувати функції органів системи управління земельними ресурсами, до яких відносяться:

- сприяння розвитку науки, у тому числі прикладної, підготовки наукових кадрів і малого інноваційного підприємництва в землекористуванні;
- створення програм, спрямованих на підвищення інноваційної активності в сфері використання землі;
- формування державних замовлень на науково-дослідні роботи щодо організації раціонального використання й охорони земель;

- запровадження податкових та інших важелів державного регулювання, що формують активний вплив на ефективність інноваційних рішень у сфері землекористування;

- посередництво у взаємодії академічної, вузівської та прикладної науки, що стимулює кооперацію в розвитку інноваційно орієнтованого землекористування.

Виходячи з цих функцій державна політика у сфері землекористування буде орієнтована на стимулювання сприятливого клімату для розвитку інноваційних процесів у сфері використання землі.

Науково-технічні розробки і нововведення у сфері землекористування виступають як проміжний результат науково-виробничого циклу й у міру практичного застосування перетворюються на науково-технічні інновації. Науково-технічні розробки й винаходи є додатком нового знання з метою їхнього практичного застосування, науково-технічні ж інновації є матеріалізацією нових ідей і знань, відкриттів, винаходів і науково-технічних розробок у процесі виробництва з метою їхньої комерційної реалізації для задоволення певних запитів землевласників та землекористувачів.

Визначення ефекту інновацій у землекористуванні – це функція фахівців, що займаються різними організаційно-економічними аспектами нововведень, тобто земельних інноваційних менеджерів, які мають науково-технічний і економіко-психологічний потенціал та інженерно-економічні, землевпорядні знання. Саме інноваційні менеджери забезпечать умови розвитку інноваційного землекористування та спрогнозувати можливі кризи і розробити шляхи їхнього подолання.

Висновки. Резюмуючи вищесказане, можна зробити висновок, що на сучасному етапі реформування земельно-майнових відносин власності, неодмінною детермінантою розвитку продуктивних сил і земельних відносин є розвиток інноваційно-орієнтованого вектора аграрного сектора, у тому числі однієї з важливих його складових – землекористування. Наукове визначення об'єктивної необхідності переходу на інноваційну модель зумовлена низькою ефективністю землекористування, посиленням деградаційних процесів ґрунтового покриву, суперечливим і складним характером земельних відносин у контексті завдань соціально-економічного розвитку регіону.

Дослідження економічних поглядів на історичному шляху щодо процесів інноваційного розвитку землекористування свідчать, що інноваційна діяльність не знаходила й поки що не знаходить свого глибинного відображення в нових умовах господарювання на землі. Система поглядів, яка побутувала в економічних дослідженнях, спрямувала наукову думку в русло догматизму та спрощення, через що остання не могла претендувати сформовану економічну доктрину, тому й досі залишається багато актуальних, але не розв'язаних проблем, які розкривали б теоретико-методологічне обґрунтування та методичні положення розвитку інноваційно-орієнтованого землекористування, тому практична потреба розв'язання цих проблем і визначає актуальність даної статті.

Анотація

В статті розглянуто проблему раціонального використання й охорони земельних ресурсів та запропоновано напрям її вирішення – розвиток інноваційно-орієнтованого землекористування, обґрунтовано його теоретичні аспекти.

Аннотация

В статье рассмотрены проблемы рационального использования и охраны земельных ресурсов и предложены пути их решения - развитие инновационно-ориентированного землепользования, обоснованы его теоретические аспекты.

Summary

The article is devoted the problem of rational usage and land protection. The way of solving of the problem is offered. Namely, development of innovation land tenure. The theoretical aspect of development of innovation land tenure are formulated.

Список використаної літератури:

1. Безрудный Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаева О.Д. Сущность понятия «инновация» его классификация // Инновации. – 1998. – № 2-3 (13).
 2. В'юн В.Г. Специфіка впровадження інновацій у сучасному аграрному виробництві // Матеріали четвертих зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів – аграрників 25-26 червня 2002 року. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 410-416.
 3. Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. Інноваційна стратегія українських реформ. – К.: Знання України, 2002. – 56 с.
 4. Горлачук В.В. Еколого-економічні проблеми раціонального землекористування Західної України. – Львів: Вища школа, 1996. – 210 с.
 5. Дагаев А. Рычаги инновационного роста // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 5. – С. 70-76.
 6. Сохнич А.Я. Оптимізація землекористування в умовах реформування земельних відносин. – Львів: НВФ «Українські технології», 2000. – 13 с.
 7. Статистика науки и инноваций: Краткий терминологический словарь / Под ред. Л. М. Гохберга. – М.: ЦИСН, 1996.
 8. Третяк А.М. Особливості управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки // Вісник Львівського державного аграрного університету: Землевпорядкування і земельний кадастр. – Львів, 1998. – С. 5-11.
 9. Янсен Ф. Эпоха инноваций / Пер. с англ. – М.: ИНФРА – М., 2002. – 416 с.
- Stuart L. Hart, «Beyond Greening: Strategies for a Sustainable World», Harvard Business Review, January-February 1997, p. 66-76